

ROMANTIZMAS IR VALSTYBININKO IDĖJA

ALVYDAS JOKUBAITIS, LINAS JOKUBAITIS

Straipsnio tikslas – atskleisti romantizmo ir valstybininko idėjos santykių dvilypumą. Vienu atžvilgiu romantizmas yra valstybininko idėją iš politinio mąstymo šalinantis veiksnys. Tai atskleidžia Carlo Schmitto *Politische Romantik* koncepcija, kurios branduolį sudaro su politika nesuderinamo romantiško subjektyvizmo idėja. Kitu atžvilgiu romantizmas yra pagrindinis tautinę valstybę suformavęs veiksnys. Šią valstybę ginantis valstybininkas neįsivaizduojamas be romantiško tautos mito. Vidurio ir Rytų Europos tautų istorija rodo Schmitto požiūrį į romantizmą vienpusiškumą. Šis autorius pernelyg akcentuoja pirmąjį romantizmo veiksnį, užmiršdamas apie antrąjį. Vidurio ir Rytų Europos valstybių politinė istorija rodo, kad romantizmas ne tik šalina valstybę ir valstybininko sampratą, bet ir yra daugiausia prie politinio tautos mito kūrimo prisidėjęs veiksnys.

Ivadas

Lietuva ir kitos Europos tautinės valstybės šiandien atsidūrė tarp praeities ir ateities, kai senoji valstybė praranda savo anksčiau turėtą autoritetą, o virštautinė Europos Sąjunga bando išsikovoti autoritetą.

Alvydas Jokubaitis – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorius (el. paštas: alvydas.jokubaitis@tspmi.vu.lt).

Linas Jokubaitis – Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotojas (el. paštas: linasjokubas@gmail.com).

© Alvydas Jokubaitis, Linas Jokubaitis, 2018

Straipsnis įteiktas redakcijai 2018 m. sausio 22 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2018 m. vasario 12 d.

DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2018.1.11662>

Vienoje pusėje stovi XIX a. romantizmas, be kurio neįsivaizduojamas tautinio atgimimo sąjūdis, o kitoje postmodernizmas, kuris gali būti aiškinamas kaip viena iš romantizmo formų. Romantizmas nėra tik siaura kultūrinė epocha, konkuruojanti su Apšvieta, pozityvizmu ir scientizmu. Tai įtakingiausia paskutinių dviejų amžių mąstymo apie žmogų, visuomenę ir politiką tradicija. Romantizmas nesibaigė, bet sėkmingai įgauna vis naujus pavidalus. Tautinės valstybės nykimas taip pat neįsivaizduojamas be romantizmo. Vienas svarbiausių tautinės valstybės kūrėjų kartu yra jos pagrindinis naikintojas. Kadangi tai plati tema, šįkart norisi ją analizuoti vienu – politinio romantizmo ir valstybininko idėjos santykio – aspektu. Carlo Schmitto politinio romantizmo koncepcija leidžia suprasti svarbią politinio mąstymo permainą – valstybininko idėjos nykimą. Straipsnio tikslas – nubrėžti romantizmo poveikio valstybininko sampratai gaires. Schmittas buvo teisus, kalbėdamas apie neįveikiamą romantizmo filosofijos ir valstybininko politinio idealo konfliktą, tačiau neįvertino romantizmo svarbos ir poveikio tautinei valstybei. Su tautinių sąjūdžių suformuotomis tautinėmis valstybėmis ryšį turintys valstybininkai negali be romantizmo.

1. Romantizmo iššūkiai valstybininko idėjai

Valstybininko idėja panaši į vaistininko, sodininko ar mokslininko idėjas. Jei nebūtų vaistininkų, tai nebūtų vaistinių. Iš esmės pasikeistų žmonių rūpinimasis sveikata. Tą patį galima pasakyti apie valstybininką, kurio išnykimas reikštų esminę požiūrio į valstybę permainą¹. Valstybė be valstybininkų – tai valstybė be jos ateitimi besirūpinančių žmonių. Valstybininko terminas apibūdina politinį idealą. Šis terminas gali būti vartojamas dviem reikšmėmis. Pirmoji, labiau nutolusi nuo idealo, apibūdina patriotą. Savo valstybę ginan-

---

¹ Žr. Jokubaitis A., Lopata R., „Valstybininkas: pretenzija į sąvokos analizę“, *Politologija* 4, 2009, p. 57–80.

tis politikas gali būti vadinamas patriotu arba valstybininku. Antroji valstybininko termino reikšmė apibūdina politinį idealą – išskirtinėmis savybėmis pasižymintį politiką, nuo kurio talento ir sugebėjimų priklauso valstybės likimas. Politikas savaime nėra valstybininkas net gindamas valstybės interesą, bet turi būti virtuozas. Bet kuri valstybė reikalauja valstybininkų, tokių kaip, tarkime, Napoleonas, Abrahamas Lincolnas, Tomašas Masarykas, Mustafa Kemalio Atatürk, Charles'is de Gaulle'is, Nelsonas Mandela ar ajatola Chomeinis. Kadangi kalbama apie idealą, sunku tikėtis bendro sutarimo dėl valstybininkų².

Valstybininkas turi pasižymėti keturiomis savybėmis³. Pirmą, privalo turėti tai, ką antikos filosofai vadino *phronesis* arba *prudentia*, ir kas modernių politikos teoretikų apibūdinta *ratio status* doktrina. Valstybininkas turi būti ne tik išmintingas žmogus, bet ir atstovauti išskirtiniam valstybės intereso gynimui. Jis nėra politikos analize užsiėmęs teoretikas, bet turi įkūnyti praktinę išmintį. Valstybininko idealas numato jeigu ne moraliai, tai bent jau politiškai išskirtinio supratingumo žmogų. Antra, valstybininkas turi būti piliečių pripažintas autoritetas ir šis pripažinimas perduodamas iš kartos į kartą. Prabėgęs laikas negali sunaikinti valstybininko autoriteto, bet dažniau jį tik dar labiau sustiprina. Tikrai reikšmingo valstybės vyro ir moters autoritetą lemia tai, kad jis kuria permainas ir nėra vien išorinių aplinkybių įkaitas. Parlamentarai, ministrai ir kitų rangų politikai gali turėti valdžią, tačiau neturėti autoriteto. Tai neįsivaizduojama

---

² „Valstybininko idealas apima moralinį elementą. Vien tik vadinamasis poveikis pasaulio istorijai nepadaro valstybininku. Napoleonas ir Hitleris neišmatuojamai pakeitė istoriją ir žmonių gyvenimą, tačiau jie neabejotinai nebuvo valstybininkai.“ Žr. Rawls J., *The Law of Peoples with "The Idea of Public Reason Revisited"*, Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press, 1999, p. 98. Rawlso nenoras Napoleoną priskirti prie valstybininkų gali stebinti. Jo ir kitų autorių sudaromus valstybininkų sąrašus lemia moraliniai ir politiniai įsitikinimai.

³ Valstybininko savybės formuluojamos remiantis Alexandre'o Kojève'o autoriteto teorija. Žr. Kojève A., *The Notion of Authority (A Brief Presentation)*, London, New York: Verso, 2014.

valstybininko atveju. Jis turi veikti remdamasis savo paties susikurtu autoritetu. Valstybininku nepadaro užimamas postas. Priešingai, valstybininkai patys kuria postus. Jie savo autoritetu įsteigia tai, ko nenumato pareigybės.

Trečia, valstybininkas turi būti ne tik pripažintas autoritetas, bet ir neabejotinas lyderis. Jo lyderystę apibrėžia ne prisitaikymas prie išorinių aplinkybių, bet sugebėjimas vesti piliečius į ateitį ir apčiuopti naujas valstybės raidos tendencijas. Šiuo požiūriu valstybininkas nėra eilinis politikas, bet turi jausti, matyti ir suvokti daugiau negu kiti. Jis turi paskui save vesti piliečius ir nebijoti prarasti autoritetą. Autoritetą praradęs valstybininkas nebėra valstybininkas. Jo pasirodymas dažniausiai reiškia senų ir naujų politinių autoritetų konfliktą. Jis ne kovoja su atskiromis valstybės valdymo negerovėmis, bet siekia sukurti naują politinio gyvenimo formą. Ketvirta, valstybininkas turi būti teisingas ir privalo surasti atsakymą į piliečių su teisingumu susietus klausimus. Jis negali veikti kaip „plėšikų gaujos“ vadas (šv. Augustino apibūdinimas), bet turi kovoti už teisingesnės visuomenės idealą. Modernaus politinio mąstymo tradicija teisingumą aiškina kaip nešališkumą ir mažai užsimena apie jo ryšį su valstybininko idealu. Modernioji teisingumo samprata skiriasi nuo klasikinio požiūrio, kuris teisingumą siejo su asmenybe. Moderniaisiais laikais teisingumas tapo panašus į mechanizmą, kurį aptarnauja tarnautojai, o ne valstybininkai.

Modernioji tautinė valstybė neįsivaizduojama be valstybininko idealo, kad ir kaip sunkiai įgyvendinamas jis būtų. Platono veikalo pavadinimas Πολιτικός dažnai verčiamas kaip valstybininkas, tačiau tai neteisingas vertimas, nes valstybės terminas atsirado Renesanso laikais, prabėgus beveik dvidešimt amžių po Platono mirties. Platonui priskiriama valstybininko samprata iš esmės skiriasi nuo modernųjų autorių aptariamo valstybininko. Šios dvi valstybininko sampratos skiriasi taip pat kaip klasikinė filosofija skiriasi nuo moderniojo politikos mokslo. Platono valstybininkas yra filosofas, o jo modernusis

atitikmuo – politinis inžinierius ir technikas. Leo Strausso nuomone, modernusis teisingos politinės santvarkos ieškojimas išstūmė valstybininko asmenybę. Jo žodžiais, „pasak klasikų, tikrajai politinei teorijai iš esmės reikia, kad ją tuojau papildytų praktinė valstybės veikėjo patirtis, pati naujo tipo politinė teorija sprendžia kertinę praktinę problemą, t. y. problemą, kokia santvarka yra teisinga čia ir dabar. Taigi lemiamai svarbiu požiūriu nebereikia nuo politinės teorijos besiskiriančio valstybės valdymo meno“⁴. Modernusis susižavėjimas politine technika reiškia, kad politikai pasidarė priklausomi nuo teisingos santvarkos modelio, o ne išskirtinių valstybininko savybių. Atrodytų, kad šiame kontekste nėra prasmės kalbėti apie romantizmą. Tačiau tai nepagrįstas požiūris. Net tradiciškai romantizmui svetimi dalykai – mokslas, technika ir ekonomika – gali būti pajungti romantikų įsitikinimams. Arthuras Lovejoy’us įrodinėjo, kad fašizmas kilo iš romantizmo, ir šis jo įsitikinimas gali būti suprastas kaip vienas iš daugelio romantikų sugebėjimo pajungti sau mokslą, techniką ir karybą įrodymų⁵. Nors romantizmas dažniausiai siejamas su menu, modernųjų politikos mokslininkų (sociologų) santykis su politika kai kuriais atžvilgiais panašus į romantizmą. Tiek romantizmo paveikti poetai, tiek pozityvizmo filosofijos įkvėpti sociologai ieško neįprasto tikrovės aprašymo, peržengiančio nusistovėjusius požiūrius.

Iš daugybės romantizmo tyrinėjimų išsiskiria Carlo Schmitto koncepcija. Šio autoriaus nuomone, romantizmas nėra susijęs su atskira politine programa, neturi nekintamos esmės ir turi būti suprantamas kaip politinių idėjų pajungimas romantizavimo veiksmui. Politinis romantizmas gali užvaldyti besivadovaujančiuosius bet kuria ideologija – liberalus ir konservatorius, revoliucionierius ir kontrevoliucionierius. Remiantis Schmitto *Politische Romantik*, galima nurodyti

---

⁴ Strauss L., *Prigimtinė teisė ir istorija*, vert. A. Radžvilienė, Vilnius: Tyto alba, 2017, p. 219.

⁵ Lovejoy A., „The Meaning of Romanticism for the Historian of Ideas“, *Journal of the History of Ideas* 3, 1941, p. 257–278.

keturis romantikų santykio su politika ypatumus⁶. Pirma, romantikai į politinius įvykius žiūri per subjekto asmeninio patyrimo prizmę, kai politika pradedama suvokti kaip vienas iš individo įspūdžių šaltinių. Romantikai nekalba apie žmogaus, pasaulio ir politikos prigimtį, nes mano, kad viskas gali būti kitaip ir viską galima kitaip interpretuoti. Antra, romantikai būtinai ieško naujo požiūrio. Dėl požiūrio naujumo jie pasiruošę peržengti bet kurią nusistovėjusią politikos normą. Vieną dieną buvę liberalai, kitą dieną jie gali tapti konservatoriais arba komunistais. Trečia, romantikai politiką suvokia pagal meninės kūrybos analogiją. Žmogus ir valstybė jiems yra tik medžiaga naujiems kūrybiniais eksperimentams. Jie gali žavėtis valstybininko idėja, tačiau taip pat lengvai ją gali atmesti. Ketvirta, politinis romantizmas į politiką moko žiūrėti iš nepolitinės perspektyvos. Romantikai yra ne aktyvūs piliečiai ir valstybininkai, bet nuo politikos atsiriboję naujų įvaizdžių ieškotojai.

Schmittas buvo įsitikinęs, kad romantizmas yra buržuazinės visuomenės pasaulėjautos dalis. Galima sakyti, jog tai liberalios demokratijos piliečių kultūrinės ir politinės savivokos elementas. Schmitto nuomone, liberalai neturi savo politikos sampratos ir užsiima tik kitų sampratų kritika. Tai ne iki galo aiškus šio autoriaus požiūris, kurį kiek labiau padeda suprasti romantizmo ir liberalios demokratijos santykio išaiškinimas. Pažvelgus iš valstybininko idėjos perspektyvos, galima sakyti, kad liberalioji demokratija yra romantizmo pasaulėžiūros principus įtvirtinanti santvarka. Šį ryšį galima apibūdinti keturiais atžvilgiais. Pirma, demokratinių procedūrų valdomos visuomenės piliečiai save ir aplinkinius suvokia kaip nevaržomą kūrybiškumu pasižyminčius asmenis, kurie daug kalba apie politiką, tačiau vengia praktinių politinių įsipareigojimų ir veiksmų. Įstatyta į demokratinių procedūrų rėmus, liberali politika veikia kaip roman-

⁶ Kaip pagrindinius romantizmo bruožus Schmittas nurodo subjekto asmeninio patyrimo sureikšminimą, jo požiūrį į Dievą bei mokslinės determinizmo sampratos atmetimą. Schmitt C., *Politische Romantik*, Berlin: Duncker & Humblot, 1998, p. 95–101.

tizmo atspindys. Valstybininko idėja sunkiai suderinama su romantizmu. Iš vienos pusės ją šalina procedūrinis liberalų mąstymas, o iš kitos – privati ironija. Kiekvienas demokratinės visuomenės pilietis jaučiasi kaip valstybininkas. Jis pats sau yra valdovas ir nenori pripažinti jokio už jį didesnio autoriteto. Neatsitiktinai liberalai reikalauja iki minimumo sumažinti valstybės galias ir užmiršti valstybininkus.

Antra, valstybininko idealą keičia demokratinių rinkimų metu išryškėjanti politinė dauguma, o tiksliau – aritmetinis balsų skaičiavimas. Demokratinis skaičiaus prioritetas prieš asmenybę taip pat susijęs su romantizmu. Matematika šiuo atveju veikia kaip bėgimo nuo tikrovės forma, kai jslėmis suvokiami objektai paverčiami abstrakčiais simboliais. Šis jslių tikrovės pakeitimas skaičiais panašus į romantikų tikrovės pakeitimą meniniais įvaizdžiais. Balsų skaičiavimais grįsta demokratija formuojama daugumos, o ne valstybininkų. Rinkimai negali sukurti autoriteto ir tik patvirtina iki jų buvusius autoritetus. Ten, kur valstybės gyvenimas priklauso nuo matematinės daugumos balsų, valstybininkams lieka mažai vietos. Juos pakeičia procedūros, taisyklės, partijų susitarimai ir viešosios nuomonės apklausos. Visiškai pagal romantikų blaškymosi tarp kraštutinumų standartus demokratinių visuomenių piliečių simpatijas išrinktiesiems keičia neapykanta.

Trečia, demokratija išstumia valstybininko kaip pagrindinio ateities kūrėjo sampratą. Demokratinės visuomenės ateitis priklauso ne nuo atskirų individų, bet nuo bendros politinės valios, kurią sukuria piliečių susitarimai ir manipuliacijos viešąja nuomone. Veikia ne valstybininkai, bet parlamentinės daugumos ir mažumos politikai. Tai visuomenę apsaugo nuo atskirų valstybininkų avantiūrizmo, tačiau atiduoda į kito – politinių kolektyvų avantiūrizmo – rankas. Piliečių nuotaikų nepastovumas į valdžią leidžia ateiti nepasiruošusiems žmonėms. Demokratinės visuomenės piliečiai tampa panašūs į naujų išraiškos formų ieškančius menininkus, o ne *ratio status* doktrinos aprašytus valstybininkus. Trokšdami įrodyti savo laisvę, pilie-

čiai lengvai gali ryžtis demokratiją neigiantiems eksperimentams. Claude'o Leforto nuomone, modernioji demokratija turi neįveikiamą polinkį į despotiją. Piliečiai nori susigrąžinti demokratiškus procedūrus ir rinkimų balsų skaičiavimo sunaikintą valdovo politinį kūną, ir tai virsta keliu į tironiją, priespaudą ir totalitarizmą⁷.

Vienintelis prieš romantizmą atsilaikęs valstybininko bruožas – teisingumas. Liberalios demokratijos visuomenės individų gyvenimas grindžiamas Richardo Rorty aprašytu liberalios ironijos principu⁸, išskyrus vieną svarbų dalyką – politinį teisingumą. Galima sakyti, kad tai Apšvietos, teisinio pozityvizmo ir scientizmo bastionas. Liberalia ironija grindžiama demokratinė kultūra, o kartu su ja ir romantizmas išsilaiko tik todėl, kad juos gina mechaniškai suprastas ir su Apšvieta susietas politinis teisingumas. Tačiau pastarasis negali visiškai išvengti sąlyčio su romantizmu. Teisininkai šiandien yra pagrindiniai romantizmo principais grindžiamos kultūros gynėjai. Jų atitrūkimas nuo tikrovės konkuruoja su romantikų atitrūkimu nuo jos. Teisininkai rūpinasi virš kasdienybės iškilusiomis normomis, o romantikai – virš tikrovės iškilusiu menu. Ten, kur valdo teisininkai, nebereikia valstybininkų. Tai ypač gerai rodo didėjantis konstitucinių teismų vaidmuo, kai keli paskirti teisėjai imasi spręsti politikų neišspręstus ginčus. Keičiamas ne tik valstybininko, bet ir demokratijos supratimas. Pirmąjį keičia teisininkai, o antrąją – oligarchija.

Romantizmą šiandien įtvirtina net kažkada jam oponavusios socialinės jėgos – mokslas, technika, ekonomika, teisė ir tai, kas dažnai vadinama instrumentiniu racionalumu. Mokslas tikrovę pakeičia skaičiais, ekonomika – nesibaigiančiu vertybių perkainojimu, teisė – formaliais abstrakčių normų išvedimais, o menas – subjekto asmeninių įspūdžių kaleidoskopu. Valstybininkai į romantikų užvaldytą

---

⁷ Lefort C., *Democracy and Political Theory*, trans. D. Macey, Cambridge: Polity Press, 1988, p. 1–20.

⁸ Rorty R., *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989, p. 73–95.

liberalią kultūrą galėtų grįžti tik kaip politiniai revoliucionieriai. Tačiau valstybininko asmenybė skiriasi nuo revoliucionieriaus asmenybės. Pirmasis idealas reikalauja rimto – kartais gyvybės ir mirties kova pagrįsto – požiūrio į politiką, išminties, lyderystės ir teisingumo. Romantizmui būdingas paradoksalus santykis su valstybininko idėja. Romantikai naikina valstybininko idėją, bet kartu būtent jie yra pagrindiniai tautinės valstybės idėjos autoriai. Romantikai ne tik išaugino, bet ir kėsina sunaikinti tautinę valstybę. Valstybininkas yra išskirtinės padėties veikėjas. Jis yra pagrindinis Schmitto aprašyto politinio romantizmo priešas, nes rūpinasi ne poetinėmis vizijomis, bet valstybės išsaugojimu. Jis pasirodo nelauktai, kai piliečiai to nesitiki. Nėra prasmės laukti valstybininko, nes tik jis žino savo pasirodymo dieną. Joks mokslininkas ir kitas stebėtojas iš šalies negali tos dienos nuspėti. Daugybė žmonių gali niekada nepamatyti tikro valstybininko, o romantizmo įsigalėjimo laikais jo pasirodymas yra ypač pasunkintas. Tačiau tikėjimas tautine valstybe neįsivaizduojamas be romantizmo palikimo. Ir ne tik todėl, kad politiką kuria romantiškos asmenybės, o ne balsų skaičiavimas, institucijos ar kitos struktūros. Su paskutinių dviejų amžių tautinio atgimimo sąjūdžiais susiję ir tautinės valstybės vardu veikiantys valstybininkai gina romantikų vaizduotės kūrinį.

2. Valstybininkų priklausomybė nuo romantizmo

Dėl reaktyvaus pobūdžio neįmanoma rasti romantikams bendrų etinių, socialinių, politinių ar religinių nuostatų. Romantikų reakcija ir maištas prieš visuomenę visuomet buvo nulemtas konkrečios politinės, socialinės ir religinės situacijos. Galima sakyti, kad romantiškas maištas priklausė nuo konkrečios šalies ar regiono situacijos. Percy Bysshe Shelley Anglijoje parašė veikalą *The Necessity of Atheism*, o Novalis Vokietijoje, rašydamas *Die Christenheit oder Europa*, mąstė priešingai. Vieni romantikai šlovino ikirevoliucinę praeitį ir skelbė

konservatyvias idėjas, kiti kvietė į socialistinę ir tautinę revoliuciją. Vokiečių romantizmas tradiciškai siejamas su konservatyvia reakcija į Prancūzijos revoliuciją ir suvokiamas kaip kontrrevoliucinių jėgų sąjungininkas. Anglijos romantikų požiūris į politiką ir religiją toks pat dvilypis kaip ir visos žemyninės Europos romantikų požiūris – iš vienos pusės, konservatyvūs romantikai Williamas Wordsworthas ir Walteris Scottas, iš kitos – revoliucinėms nuostatomis atstovaujantys George'as Byronas ir Shelley. Romantizmo analizė rodo, kad šis kultūrinis sąjūdis neturi bendro politinio vardiklio⁹.

Schmitto nuomone, taip atsitinka todėl, kad romantizmas yra emocinė ir estetinė reakcija į politinius įvykius. Estetizuoti romantikų politikos vertinimai ir tikėjimas poetinių iliuzijų tiesa yra ryškiausias šios jausenos bruožas. Schmitto žodžiais, romantizmas „priklauso estetikos sričiai. Jis sukuria ypatingą romantišką gyvenimo ir gamtos jauseną“¹⁰. Romantikai suformavo įsitikinimą, kad poetai apie politiką gali pasakyti daug svarbesnių dalykų negu mokslininkai. Jie iš pradžių reikalavo gerbti moderniųjų mąstytojų ir eilinių piliečių užmirštus kasdienio gyvenimo reiškinius – emocinį prisirišimą, vaizduotę, intuityją ir mitus. Tai buvo palyginti nuosaikūs reikalavimai, kuriuos vėliau pakeitė radikalių moralės, politikos ir religijos reformų reikalavimai. Romantikų samprotavimus apie estetinių veiksmų svarbą žmogaus gyvenime išstūmė ambicingi reikalavimai jį kuo labiau supoetinti. Schmitto žodžiais, „romantizmas perkėlė intelektualinį produktyvumą į estetikos sritį, meną ir meno kritiką, ir, remdamasis estetika, bandė suprasti kitas sritis. Iš pirmo žvilgsnio estetikos ekspansija veda link neįtikėtino kūrybinio sąmoningumo padidėjimo. Nusimetęs visus išorinių suvaržymų pančius menas, regis, plečiasi neišmatuojamai. Romantikai paskelbė išskirtinį meno vaidmenį ir pareikalavo universalaus meno. Viskas, kas intelektualu, – religija,

⁹ Schmitt, p. 11–12; Murray K., *Taine un die englische Romantik*, München und Leipzig: Duncker & Humblot, 1924, p. 4, 18–21.

¹⁰ Schmitt, p. 66.

Bažnyčia, tauta ar valstybė – pradeda sutekėti į naują šaltinį, kurio naujos ištakos ir centras yra estetiškumas¹¹. Tai leidžia teigti, kad romantizmas yra politikos estetizacija.

Romantikus vienija maištas prieš klasikinio meno kanonus, tradicinių meno formų nepaisymas, estetinės formos paprastumo, natūralumo ir autentiškumo paieškos. Dėmesį būtina atkreipti į tai, kad romantizmo iškilimas sutampa su demokratinės masių politikos pradžia. Nuo politinės tikrovės atitrūkusios romantikų vizijos formavosi kartu su masine politika. Jausmų, valios ir nuoširdaus tikėjimo išaukštinimas – tai tradiciniai masinės politikos bruožai. 1830 metų Belgijos revoliucija prasidėjo nuo Danielio Aubero operos *La muette de Portici*¹² įkvėptų žmonių veiksmy. Eugene'o Delacroix paveikslas *Laisvė, vedanti liaudį*, yra kitas garsus romantiškojo meno poveikio politikai įrodymas. Šis tapybos darbas įkvėpė 1848 metų revoliucionierius, 1871 metų komunarus ir daugybę kitų kartų revoliucionierių. Friedrichas Nietzsche sakė, kad Prancūzijos revoliucija yra įvykis, „į kurį žiūrėdami iš tolo kilmingi ir svajingi visos Europos žiūrovai taip ilgai ir aistringai, su tokiu pasipiktinimu ir susižavėjimu jį interpretavo, kol po interpretacijos sluoksniu išnyko pats tekstas“¹³. Prancūzijos revoliucijos interpretacijos tapo svarbesnės už pačią revoliuciją. Masių politikos iškilimas neatsiejamas nuo daugybę žmonių sužavėti ir suvienyti galinčių metaforų paieškų. Skirtis tarp pramano ir tiesos tampa antraeilė. Svarbiausiu meno ir politikos pranašumu suvokiamas gebėjimas vienyti žmones. Manoma, kad menininkai gali sukurti „estetinę valstybę“¹⁴.

Schmittas pervertino romantikų laisvą žaidimą interpretacijomis ir nesuvokė jų įsitraukimo į politiką masto. Jo požiūris į romantiz-

¹¹ Schmitt, p. 16.

¹² Slatin S., „Opera and Revolution: La Muette de Portici and the Belgian Revolution of 1830 Revisited“, *Journal of Musicological Research* 3, 1979, p. 45–62.

¹³ Nietzsche F., „Anapus gėrio ir blogio“, vertė A. Tekorius, Nyčė F., *Rinktiniai raštai*, sud. A. Rybelis, Vilnius: Mintis, 1991, p. 350.

¹⁴ Schiller F., *Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą*, vert. A. Gailius, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999, p. 152.

mą netinka Vidurio ir Rytų Europos šalių romantikams. Šio regiono valstybių istorija rodo, kad romantikai nebuvo tik pasyvūs politinių procesų stebėtojai, bet formavo politinį tautinių sąjūdžių branduolį. Vakarų Europos romantizmas radosi kaip meno sąjūdis, ir tik vėliau pradėjo daryti įtaką kitoms kultūros sritims. Vakarų Europos romantikai įtvirtino požiūrį, kad moralė, politika, religija ir menas yra savarankiškos, pagal tik joms būdingus principus veikiančios kultūros sritys. XIX a. Lietuvos ir kitų Vidurio Europos šalių romantikai negalėjo turėti tokio įsitikinimo. Jų romantizmo sampratą formavo visai kitos politinės aplinkybės negu Vakarų Europos šalių ir ypač Schmitto požiūrį formavusios Vokietijos ir Prancūzijos patyrimas – valstybingumų praradimai, sukilimai ir priešinimasis imperijų valdžiai. Lietuviškasis romantizmas nuo pat pradžių buvo politinis sąjūdis. Carinėje Rusijoje nebuvo meno ir politikos kaip dviejų viena nuo kitos atskirtų kultūros sričių suvokimo. Lietuviškasis (rašytas lietuviškai ir besiskiriantis nuo lenkiškojo Vilniaus) romantizmas atsirado kaip tautinio atgimimo sąjūdžio dalis ir nebuvo vien meninis ir kultūrinis sąjūdis. Politikos ir kultūros suaugimas formavo politinį romantizmo variantą, kuris buvo daug palankesnis valstybininko idėjai. Vidurio Europos ir Lietuvos romantikai siekė tautinės valstybės. Ernstas Cassireris yra sakęs, kad „romantikai norėjo supoetinti, o ne supolitinti pasaulį“¹⁵. Tai tik iš dalies pagrįstas teiginys. Vidurio ir Rytų Europos romantikai siekė supolitinti liaudį. Šio regiono tautiniai sąjūdžiai neįsivaizduojami be pastangų liaudį paversti tauta. Vidurio ir Rytų Europos romantikai neįsivaizduojami be pagarbos tautinei valstybei.

Romantizmas tradiciškai suvokiamas kaip reakcija į Apšvietos sąjūdį. Dažniausiai kalbama apie rimtą šių dviejų kultūrinių sąjūdžių atstovų nesutarimą. Tačiau šis požiūris netinka Vidurio ir Rytų Europai, kur romantizmas neturėjo kultūrinio ir politinio pagrindo opo nuoti Apšvietai. Žvelgiant į XIX a. Lietuvos istoriją, galima matyti, kad tautinio atgimimo sąjūdis derino abiejų – Apšvietos ir romantiz-

¹⁵ Cassirer E., *The Myth of the State*, New Haven: Yale University Press, 1946, p. 184.

mo – idėjas. Politinėje nelaisvėje ir dvasinėje priespaudoje gyvenę lietuvių romantikai daug dėmesio skyrė ne Apšvietos racionalizmui kritikuoti, kaip tai darė Vakarų romantikai, bet švietimą suprato kaip svarbų tautos ugdymo veiksnį. Tai jiems netrukdė kurti romantišką poeziją, meną ir istoriografiją. Romantizmas daug prisidėjo prie Vidurio ir Rytų Europos tautų nacionalizmo formavimo. Be romantikų dėmesio tautos dvasiai nebūtų atsiradusios modernios tautinės valstybės. Vidurio ir Rytų Europos tautiniai sąjūdžiai veikė kaip Apšvietos ir romantizmo idėjų derinys. Vakarų romantikų ir švietėjų nesutarimai buvo nustumti į šoną. Vakarų romantizmo estetikos įkvėpti regiono poetai, menininkai ir istorikai kūrė politinį tautos mitą. Vidurio ir Rytų Europos tautos buvo formuojamos dviejų kultūrinių sąjūdžių, susiliejusių į vieną politinę srovę. Švietėjai skleidė mokslo žinias ir rūpinosi liaudies švietimu bei kultūrine pažanga. Romantikai vadovavo tautos kūrimo iš poezijos ir tautos dvasios, kaip jie sakydavo, darbams¹⁶.

George'o Sorelio politinio mito teorija leidžia suprasti XIX a. romantikų politinės veiklos reikšmę¹⁷. Prancūzų autorius manė, kad masinė politika neįsivaizduojama be įtakingų politinių mitų¹⁸. Mitą jis suvokė kaip į politinę kovą pakilusius žmones vienyti ir įkvėpti galintį vaizdinį. Jis yra pranašesnis už ideologiją, nes suteikia praktinei politikai būtiną tikėjimą. Šiuo požiūriu mitai yra daug atsparesni racionaliai kritikai. Sorelio politinio mito samprata leidžia suprasti

---

¹⁶ Charleso Tayloro nuomone, modernusis nacionalizmas yra ryškiausias romantizmo politinis kūrinys. Romantikai daug prisidėjo prie politinės tautos mito sukūrimo. Tayloro romantizmo politinių nuopelnų pripažinimas prieštarauja Schmitto romantizmo interpretacijai. Vidurio ir Rytų Europos valstybių istorija labiau patvirtina Tayloro požiūrį. Žr. Taylor Ch., *Sources of the Self. The making of Modern Identity*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1989, p. 414.

¹⁷ Schmittas žinojo Sorelio politinio mito koncepciją. Jis suvokė šio autoriaus darbininkų klasės ir nacionalistų tautos politinių mitų panašumą. Žr. Schmitt C., *Die geistesgeschichtliche Lage des Heutigen Parlamentarismus*, Berlin: Duncker & Humblot, 2010, p. 78–90.

¹⁸ Sorel G., *Reflections on Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 28–31.

romantikų poveikį tautiniams sąjūdžiams. Vidurio ir Rytų Europos tautų kultūriniai ir politiniai sąjūdžiai sukūrė politinį tautos mitą. Schmitas manė, kad romantikai neturi politinės programos ir tik estetiniais sumetimais žaidžia su politinę prasmę turinčiomis idėjomis. Vidurio ir Rytų Europos regiono tautų, įskaitant Lietuvą, patirtis rodo kitą romantizmo veidą. Šio regiono romantikai formavo tautos politinį elitą. Schmittas neturėjo klausos moderniajam nacionalizmui, ir būtent tai jam sutrukdė suprasti romantikų nuopelnus tautinei valstybei. Skirtingai negu jis teigia *Politische Romantik*, tautinė valstybė yra romantikų vaizduotės kūrinys. Šią valstybę puoselėjantys romantikai turėjo įgyvendinti Schmitto iš jų atimtą uždavinį – aktyviai įsitraukti į politinę kovą. Schmittas klydo, teigdamas, kad romantizmas būtinai yra tapatus politiniam pasyvumui. Vidurio ir Rytų Europos tautinių sąjūdžių istorija rodo, kad tauta buvo ir estetinio – emocinio įkvėpimo, ir valstybininkams būdingo išskirtinio politinio aktyvumo šaltinis. Schmittas suprato, kad tautinis mitas yra stipriausias modernus politinis mitas¹⁹, tačiau iki galo nesuvokė, jog tai paneigia jo romantikų politinio pasyvumo idėją. Vidurio ir Rytų Europos valstybės kūrėjai neįsivaizduojami be romantizmo.

Apšvietos vardu veikiantys mokslininkai dažniausiai save laiko romantiško mąstymo kritikais, tačiau jų bandymai demaskuoti romantikų poetines iliuzijas sukuria naujas iliuzijas. Objektyvus ir nesuinteresuotas mokslinis pažinimas – tai toks pat pasyviai politinę tikrovę stebinčių žmonių užsiėmimas kaip Schmitto kritikuotas romantizmas. Politinio gyvenimo dalyviai negali būti neutralūs stebėtojai, bet privalo ginti idėjas ir įsitikinimus. Bet kokios pastangos demaskuoti romantikų sukurtą tautos mitą tiesiogiai ir netiesiogiai paliečia tautinę valstybę. Galima sakyti, kad objektyviai mokslinė tautos mito kritika nukreipta prieš tautinės valstybės idėją. Bandymas moksliskai paaiškinti romantikų įkvėptą politinį sąjūdį virsta tauti-

---

¹⁹ Schmitt C., *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, Berlin: Duncker & Humblot, 2010, p. 88–89.

nės valstybės kaip politinio gyvenimo formos atmetimu. Stodami į Apšvietos pusę, mokslininkai daugiau ar mažiau iškreipia romantikų suformuotą politinės tikrovės sampratą. Iš dviejų tautinio sąjūdžio šaltinių – Apšvietos ir romantizmo – pradedamas sureikšminti pirmasis. Tai prieštarauja tautinės valstybės prigimčiai, nes ji atsirado iš romantiškos tautos dvasios idėjos, kultūros ir valstybės aiškinimų. Sorelis politinį mitą suvokė kaip revoliucinės mobilizacijos įrankį. Tautos mitas savo kilme taip pat yra revoliucinis mitas, atvėręs naujiems socialiniams sluoksniams kelią į politiką. Sukūrus tautines valstybes šis mitas prarado savo reikšmę, nes pradėjo veikti daug skirtingų ideologijų, rodančių tautos susiskaldymą į nesuderinamus interesus. Prie politinio pliuralizmo mokslininkai pridūrė savo teorijų ir metodologijų pliuralizmą. Romantikai yra instrumentinio požiūrio į politiką kritikai. Tiesiogiai apie juos nekalbėjusio Leo Strausso žodžiais, „[t]autos paprotys arba tautos sutelktumas yra gilesnės pilietinės visuomenės šaknis negu apskaičiavimas ir savanaudiškumas, vadinasi, ir visuomenės sutartis“²⁰.

Mokslininkų pastangos pašalinti vadinamuosius nacionalizmo mitus atskleidžia Schmitto nepastebėtą romantizmo ryšio su politika ypatumą, kuris iš esmės keičia požiūrį į valstybininko idėją. Kritikuodamas romantizmą, Schmittas nuvertino romantišką tautinės valstybės kilmę. Šios valstybės interesus ginantis valstybininkas visada tam tikru mastu yra romantikų išpuoselėto tautos mito gynėjas ir būtinai susiliečia su jų išpuoselėtu tautos atgimimo ir prisikėlimo mitu. Tam tikra savo požiūrį dalimi nacionalistai gina nemokslinę tautos idėją. Schmittas tautinę valstybę aiškino remdamasis tautos suvereniteto samprata, tačiau, kritikuodamas romantizmą, jis visai užmiršo, kad modernioji tautos samprata yra pastarojo kūrinys. Tautinę valstybę ginantis valstybininkas turi ne tik tenkinti keturis pirmiau nurodytus tobulumo reikalavimus, bet ir privalo puoselėti romantiškos kilmės tautos mitą. Kai kuriais atžvilgiais kenkdamas valstybininko idėjai,

---

²⁰ Strauss, p. 326.

romantizmas šiuo požiūriu yra tautinės valstybės pagrindas. Modernioji suvereniteto samprata būtinai reikalauja savo kultūrinį išskirtinumą suvokiančios ir teigiančios tautos. Tai reiškia, kad, kai kuriais aspektais šalinamas valstybininko idealą, romantizmas yra nuo tautinės valstybės neatskiriama valstybininko pagrindas.

Apšvietos ir romantizmo polemika neleidžia valstybininkams būti neutraliems nė vieno iš jų atžvilgiu. Schmittas buvo teisus, kalbėdamas apie romantiškojo mąstymo nesuderinamumą su valstybininko idėja. Subjektyviajam okazionalizmui prilygintas romantizmas iš tikrųjų prieštarauja valstybininko idėjai. Tai gerai rodo reprezentacinei demokratijai būdingi romantizmo bruožai. Tačiau kartu Schmittas klydo, manydamas, kad romantikai yra tik pasyvūs politinio gyvenimo stebėtojai, žaidžiantys vaizdiniais ir vengiantys praktinio įsipareigojimo. Vidurio ir Rytų Europos šalių romantizmas rodo aiškų užsiangažavimą tautai ir valstybei. Tautinę valstybę ginantis valstybininkas yra paveiktas politiškai angažuoto romantizmo. Vidurio ir Rytų Europos tautinė valstybė neįsivaizduojama be romantizmo. Juo labiau tautinės valstybės pažinimą bandoma grįsti Apšvietai būdingo mokslinio mąstymo principais, juo didesnis tampa piliečių abejingumas su romantizmu suaugusiai valstybės idėjai. Mokslinis istorijos pažinimas tautą paverčia vienu iš daugelio tyrinėjimo objektų, be kokių nors jos išskirtinumo požymių. Perėjusi mokslinio mąstymo filtrą, tautinė valstybė tampa neutralaus tyrinėjimo objektu ir todėl nebelieka prasmės kalbėti apie ją besirūpinančius valstybininkus. Schmittas nesuvokė, kad, atmetus romantiškus tautinės valstybės elementus, griūva valstybės kaip politinio kūno idėja. Jis neatsižvelgė į tai, kad ši valstybė atsirado iš romantiškos tautos idėjos. Romantiškos tautinės valstybės kilmės užmarštis reiškia valstybininko politinio idealo šalinimą.

Kalbant apie valstybininko idėjos ir romantizmo ryšius, būtina atminti, kad tautinės valstybės valstybininkas neatskiriamas nuo tautos mito. Daugybe atžvilgių šalinamas valstybininko idėją, romantiz-

mas gali būti apibūdintas kaip svarbus tautinės valstybės kūrėjas. Šalia politiškai destruktivių elementų, romantizmas yra tautinės valstybės politinės konstrukcijos pagrindas. Šią valstybę daug skaudžiau liečia Apšvietos kritika, o ne kai kurių romantikų apolitiškumas. Apšvietai atstovaujančių mokslininkų aiškinimų rezultatas – tauta praranda savarankiško politinio veikėjo statusą. Kartu su tuo dingsta tautinei valstybei atstovaujančio valstybininko idėjos prasmė. Su tautine valstybe siejamas valstybininkas neatskiriamas nuo tautinio atgimimo laikų romantizmo. Aiškinant keturis anksčiau nurodytus valstybininko sampratos bruožus, būtina pridurti, kad valstybininkas turi ne tik atverti naujas valstybės raidos perspektyvas, bet ir puoselėti tautos mitą. Apšvietai ir jos atstovaujamas mokslinis mąstymas dėl savo vertybinio neutralumo labiau skatina abejingumą tautinei valstybei negu romantizmas. Apšvietos scientizmas yra iššūkis tiems tautinio atgimimo idealams, kurie kilę iš romantizmo sąjūdžio. Tautinė valstybė iš valstybininkų reikalauja ne tik lyderystės, bet ir tautos mito.

Išvados

Schmittas buvo teisus, kalbėdamas apie apolitišką romantizmo prigimtį. Romantikams būdingas subjekto pavertimas pasaulio suvokimo centru politiką padaro viena iš individo kūrybinei vaizduotei pasireikšti skirtų sričių. Tai neišvengiamai paskatina politinio gyvenimo reiškinių estetizaciją. Į politiką pradedama žiūrėti iš praktine veikla nesuinteresuoto išorinio stebėtojo perspektyvos. Rūpindamiesi estetiniais ir emociniais asmeninio požiūrio į politiką dėmenimis, romantikai yra politinio pasyvumo skatintojai. Šis jų pažiūrų ypatumas konfliktuoja su sena valstybininko idėja. Valstybininkas pagal apibrėžimą turi būti ne tik politiškai aktyvus pilietis, bet ir tenkinti didžiausius politinės lyderystės reikalavimus. Jis turi formuoti ateities kartoms svarbius principus. Liberalioji demokratija kai kuriais atžvilgiais atitinka Schmitto politinio romantizmo principus. Nesun-

ku suprasti, kad demokratinų visuomenių piliečiai save suvokia kaip nevaržomu kūrybiškumu pasižyminčias asmenybes, daug kalbančias apie politiką, tačiau vengiančias politinės veiklos. Demokratinis saugumo principas šalina valstybininko idėją.

Vis dėlto romantizmas nėra tik valstybininko sampratos naikintojas. Priešingai, romantikai daug prisidėjo prie tautinės valstybės ir ją ginančių valstybininkų atsiradimo. Be romantikų politinės vaizduotės neįsivaizduojami Vidurio ir Rytų Europos tautiniai sąjūdžiai. Schmitto požiūris į romantizmą netinka šio regiono romantikų veiklai ir nuostatomis suprasti. Vidurio ir Rytų Europos tautų istorinė patirtis rodo, kad romantizmas yra ne tik meninis sąjūdis, kaip tai buvo Vakarų Europoje, bet ir suformavo politinį tautos mitą. Šio regiono romantikų ieškojimai neatskiriami nuo aktyvaus dalyvavimo politikoje. Vidurio ir Rytų Europos romantizmas nėra tik meninė kūryba, bet gali būti apibūdintas kaip svarbus politinio gyvenimo dalyvis. Be romantikų požiūrio į tautą neįsivaizduojamas Vidurio ir Rytų Europos tautinių valstybių atsiradimas, o tai reiškia – ir požiūris į valstybininko vaidmenį. Schmittas nesuvokė romantizmo estetikos ir tautinės valstybės ryšio. Modernioji tautinė valstybė yra suaugusi su romantizmo išpuoselėtu tautos mitu. Schmittas teisus, kalbėdamas apie apolitišką romantizmo prigimtį, tačiau tai yra tik vienas šio sąjūdžio bruožas. Romantikai suformavo tautos mitą, be kurio neįsivaizduojama tautinė valstybė. Net naikindamas tautinę valstybę, romantizmas saugo jos pagrindinę sąlygą – tautos mitą. Romantikai yra paradoksalūs veikėjai – jie griaua ir stato vienu metu. Jie daug prisidėjo prie tautinių valstybių atsiradimo, tačiau kartu yra jų griovėjai.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Cassirer E., *The Myth of the State*, New Haven: Yale University Press, 1946.

Jokubaitis A., Lopata R., „Valstybininkas: pretenzija į sąvokos analizę“, *Politologija* 4, 2009, p. 57–80.

Kojève A., *The Notion of Authority (A Brief Presentation)*, London, New York: Verso, 2014.

Lefort C., *Democracy and Political Theory*, trans. D. Macey, Cambridge: Polity Press, 1988.

Lovejoy A., „The Meaning of Romanticism for the Historian of Ideas“, *Journal of the History of Ideas* 3, 1941, p. 257–278.

Rawls J., *The Law of Peoples with “The Idea of Public Reason Revisited”*, Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press, 1999.

Murray K., *Taine un die englische Romantik*, München und Leipzig: Duncker & Humblot, 1924.

Nietzsche F., „Anapus gėrio ir blogio“, vertė A. Tekorius, Nyčė F., *Rinkiniai raštai*, sud. A. Rybelis, Vilnius: Mintis, 1991.

Rorty R., *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Schiller F., *Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą*, vert. A. Gailius, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.

Schmitt C., *Politische Romantik*, Berlin: Duncker & Humblot, 1998.

Schmitt C., *Die geistesgeschichtliche Lage des Heutigen Parlamentarismus*, Berlin: Duncker & Humblot, 2010.

Slatin S., „Opera and Revolution: La Muette de Portici and the Belgian Revolution of 1830 Revisited“, *Journal of Musicological Research* 3, 1979, p. 45–62.

Sorel G., *Reflections on Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Strauss L., *Prigimtinė teisė ir istorija*, vert. A. Radžvilienė, Vilnius: Tyto alba, 2017.

Taylor Ch., *Sources of the Self. The making of Modern Identity*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1989.

SUMMARY

THE CONFLICT BETWEEN ROMANTICISM AND THE IDEA OF THE STATESMAN

Schmitt was right to point out the apolitical nature of Romanticism. The romantic relationship with the world turns politics into an occasion for an individual to showcase the creative powers of one's imagination. This leads to the aesthetic and emotional interpretation of the daily political phenomena. It gives rise to the perspective of an external observer who has no practical interest in the processes that are observed. Romantics are concerned with the emotional and aesthetic relationship with politics, and this is the source of their political passivity. The romantic relationship with the world is opposed to the idea of the statesman. The statesman is, by definition, not only

an active citizen. He has to rise up to the highest standards of political leadership. The statesman has to lay the foundations for the principles that are to determine the state for future generations. In many important aspects, liberal democracy is similar to the principles of Romanticism that were described by Schmitt. Many observations point to the conclusion that the citizens of democratic societies see themselves as individuals endowed with unlimited creativity. They talk about politics but tend to avoid political commitments. The democratic principle of the majority pushes away the idea of the statesman. However, it would be a mistake to think that Romanticism is only the destroyer of the concept of the statesman. On the contrary, Romantics have made serious contributions to the emergence of national states and the statesmen who defended them. Without the impact of the Romantic imagination, it is hard to envision the national movements of Central and Eastern Europe. Schmitt's conception of political Romanticism is foreign to this region. The historical experience in Central and Eastern Europe shows that Romanticism was more than a purely artistic movement and played an important role in the creation of the political myth of the nation. The activities of the Romantics were often very political. Schmitt did not notice the important connections between the Romantic aesthetics and the nation state. The modern nation state is inseparable from the myth of the nation, which was nurtured by Romanticism. Even by driving out the understanding of the importance of the idea of the statesman, Romanticism preserves the very condition of its possibility – the myth of the nation.